

Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում, ներկայումս ապրում է Բյուրականում:

Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

Վաղուհաս¹

Վաղուհաս՝ այսինքն վաղ հասնող, վաղուց հասած, այստեղ համ մերգերըն էին շուտ հասնում, համ բանջարեղենը, բացի էդ, գյուղի համար շատ են պայքարել, ինչի համար տվել են շատ զոհեր: Քանի որ Վաղուհասի համար շատ են պայքարել, և վաղուց հասել ա մեզ, դրա համար գյուղացի մեծերը անվանեցին Վաղուհաս, որ էլ ավելի ճիշտ լինի անվանումը:

Վաղուհասի վանքերը²

Գյուղ մտնող ճանապարհին կար եկեղեցի՝ Ս.Մարիամ Աստվածածին եկեղեցին: Մինչ էդ եկեղեցու կառուցելը գնում էին կողքի գյուղերի եկեղեցիներ՝ Պողոսագոմերի, Հարությունագոմերի, ու գյուղում կար տենց կիսակառույց եկեղեցիներ, ըտեղ էին գնում: Գյուղում կար նաև Կարմիր վանքը՝ Վերին Վաղուհասում էր, պատերազմի ժամանակ վնասվել էր: Եկեղեցին անտառի մոտ էր, տարածքում հիմնականում կարմիր բույսեր, ծաղիկներ էին աճում, ժենգյալով հացի խոտաբույսերն էին տարածված, մարդիկ անտառի ճանապարհը անցնում էին հիմնականում էդ բույսերը գտնելու համար, որ բերեին, ժենգյալով հաց պատրաստեին: Հիմնականում բլրկադայի ժամանակ էր Կարմիր վանքի տարածքը օգուտ տալիս: Գերեզմանոցի տարածքում կար նաև էլի Ս.Մարիամ Աստվածածին կիսակառույց եկեղեցի, բայց տենց կիսակառույց էլ եղել էր: Գերեզմանոցներ գնացող մարդիկ գնում մոմ էին վառում: Հիմնականում ըտեղ էին հավաքվում, ժողովրդի մեջ հիմնավորվել էր, որ գերեզմանոցի մեջ եկեղեցին կարող ա օգուտ տար և մարդկանց վերքերը բուժեր: Գյուղի կենտրոնում էր գտնվում

¹ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

² Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

եկեղեցին, անունը Ս. Մարիամ Աստվածածին: Երևի էս անվանումից էլ առաջացել ա էս մյուսի անվանումը: Կար հավատալիք, որ ըստեղի վառած մոմերը վերքերը բուժում էին, թեկուզ ամեն մեկի երագանքը կատարվեր, էդ եկեղեցու պատերին նաև գրում էին մարդկանց անունները, ովքեր այցելում էին էդ եկեղեցին, հիմնականում զույգերի անուններ էին գրված, որ երևի ավելի ամուր պահեին իրանց հարաբերությունները:

Շողակաթ աղբյուր³

Ունենք Շողակաթ աղբյուրը, քանի որ ուռենու տակ էր, ու արևի շողերը հիմնականում էդ աղբյուրի վրա էին, երևի դրա համար էլ Շողակաթ են անվանել: Շողակաթ աղբյուրի մոտ կար Մարիամ Աստվածածնի արձանը, որը կառուցել էր Բագիֆ Մուսաեյանը: Ծնողները երեխեքին սովորացրել էին, որ ինչ դնում են Մարիամ Աստվածածնի արձանի վրա կամ տակ, էդ նույնը Աստված տալիս ա քեզ: Երեխեքը հաց, կանֆետ մանավանդ բլոկադայի ժամանակ, երեխա կար, որ կանֆետ էր տանում դնում ասում էր՝ Աստված էլ ավելի շատ մեծը կտա: Անցնող գնացողը մաքրում էր, քանի որ մամռակալել էր:

Գյուղի կենտրոնում կար խաչքարեր, գյուղի տարածքում շատ խաչքարեր կան, խաչքարերի գործով զբաղվում էր Ավետիք Աղաբեկյանը: Դպրոցի մոտ էլ կար կիսակառույց եկեղեցի, էստեղ էլ երեխեքը, ովքեր քննություն պիտի տային կամ ինչ-որ գրավոր պիտի գրեին, մոմ էին տանում վառում, հավատում էին, ասում էին էս գնահատականը ստանանք:

Մեր գյուղին անվանում էին բժիշկ արտադրող գյուղ: Ջոհվածների նվիրված արձան կար հենց գլուղապետարանի առջև: Գրիշա Մուրադյանին նվիրված հուշարձան կար:

³ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

Սալաթին աղբյուր⁴

Աղբյուրներ կար՝ Սալաթին աղբյուրը, իմ լրսածով՝ էդ աղբյուրի տարածքում ապրում էր Սալաթին անունով մի կին, ինքն էր փորում, տենց ջուր էր առաջացել, իրա մահից հետո ժողովուրդը համախմբվել էին, հիմնականում իրա էրեխեքը, աղբյուր էին սարքել, որ կոչվում էր երևի էդ կնոջ անունով էլ Սալաթին ջուր:

Կուլա խաչ⁵

Կար Կուլա խաչ աղբյուրը, անտառում էր էլի: Տարածքում շատ խաչքարեր կային: Էստեղ դպրոցականներն էին գնում, որոնց չէր թույլատրվում գյուղից դուրս տարածքում գնալ էքսկուրսիաներ, հիմնականում էս Կուլա խաչ աղբյուրի մոտ էին գնում: Ջուրը կուլա-կուլա էր գալիս, իսկ տարածքում էլ խաչեր կար, դրա համար անվանել են Կուլա խաչ:

Կճոշնին ջուր⁶

Կար Կճոշնին ջուրը: Էդ տեղամասի անունը Կճոշնի էր, էստեղ ժողովուրդը ջուր էին բացել համ հովիվների համար, որ ջուր խմեին, համ էլ ստեղից մի հատ տարածք կար, որ ջուրը անցնում էր, ու գետ էր հոսում բարակ, անասուններն էլ ըտեղից էին անցնում, դրա համար էլ Կճոշնին ասեցին, բայց էդ անտառի են խորքում էր:

⁴ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

⁵ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

⁶ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

Կենդանիները⁷

Գյուղը անտառապատ էր: Գյուղում գայլեր կային, քարայծ կար մի քանի հատ, որոնց կայնել ոչ ոք իրավունք չուներ, չաղկալներ կային: Կար շան արձան, երևի հավատարմության նշան էր, գյուղ մտնող ճանապարհին էր: Ասում էին՝ հավատարմության նշան ա, շունը հավատարիմ կենդնի ա: Բայց դե քսան թվից հետո արդեն մի քիչ ավիրվել էր: Վաղուհասը շատ թաղամասեր ուներ, մերը Թփերահողն էր, կար Թագին թաղ, շները շատ էին, դրա համար էր Թագին թաղ, Կճռնին թաղ, Գյունեն թաղ, սա էլ քարքարոտ էր: Անտառ չհասած Կարմիր վանքն էր, կար նաև գերեզմանոց, որը դեռ 1920-ական թվականների գերեզմաններ էր, գիշերը ոչ ոք չէր թողում անցնել էդ տարածքով: ասում էին՝ հոգի կար, մենք հիմնականում, որ ուզում էինք ինչ-որ բան հայթայթեինք բերեինք տուն, ասում էին՝ էդ տարածքով հանկարծ չանցնեք, քանի որ գերեզմանոցներ էր, ասում են, որ դիակներ կան, որ չեն էլ հասցրել թաղել, հողը լցվելա վրեն, տենց մնացել ա, դրա համար մի քիչ վախենում էինք ըտեղով անցնել, ասում էինք՝ կարող ա մի հատ քայլենք, ինչ-որ մի բան հայտնվի: Իմ պապիկի պատմելով անցնելուց ոսկորներ են հանդիպել, դրա համար ինքը չի թողել, որ անցնենք, բայց դե հիմա ավստոսում եմ, որ չի թողել: Էդ քարերի վրա չէին թողում կանգնեին, որ ասեմ՝ սարքած քարեր էր՝ չէ, նենց սովորական քարեր էին, էնքան որ ըտեղ մարդ ա մահացել: Վերին Վաղուհասի տարածքում էր: Կարմիր վանքում հիմնականում զույգեր են այցելում, մարդիկ, ովքեր հավատում էին: Իրենց անունները գրում էին պատի տարածքին: Օրինակ՝ ես, որ ուզում էի բժիշ դառնայի, գնում էի ըտեղ, գրում էի՝ Սիլվա, տակն էլ գրում էի՝ բժշկուհի:

⁷ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

Տոհմանուններ

Կար մի ձոր, որը անվանում էին **Ըղջանանց ձորան փախած**, այսինքն՝ Աղաջայանների ձորից փախած: Քանի որ մենք մի քիչ բարձր ձայն ունեինք, ու հիմնականում հարցերը գոռալով էինք լուծում, ամեն ինչի համար հակաճառում էինք, մի քիչ կովարար էինք, դրա համար անվանում էին Ըղջանանց ձորան փաղած, սաղ ձորը իրանց ձենն էր, ամեն տեղից արձագանքում էր:

Զաքարյաններին անվանում էին **Զաքի-կռհաքի**, մի քիչ նախանձ էին, իրանց ասածին տեր ու ամեն ինչ իրանց ձգտող: Սկյաններին ասում էինք **Սևունք**. իրանք գեղեցկադեմ էին՝ կապույտ աչքերով, դեղին մազերով:

Գաղթի հուշապատում⁸

Շողկաթ ճիրին քըշտեն էրեխեքովը քինալիս են մեր տուն, առաջին տրաքուցվալ ա իլնլ, խոխեքը սկսալ են լնց լինեն ու մինն էլ իմ քուրս ա իլնլ, որ լնց ա իլնլ, քանի որ իմ պապաս էլ ա իլնլ պոստերումը, մտածանք, որ կարող ա իրան էլ ինչ-որ բան լինի, տենց լնց ա իլնլ: Ժամը ինին, որ եկանք տուն, մաման ասեց՝ հավաքվեք, կարողա նենց լինի՝ գնանք կողքի գյուղ՝ Հարությունագումեր: Մի էրկու շոր մի անգամ հագնելու համար վերցրեցինք, բայց մեր պապիկը, քանի որ մի քիչ խիստ էր ու պահանջկոտ, ասեց՝ ոչ մի տեղ էլ չենք գնալու, մեր տանը կմնանք, ինչ լինումը, թող տանը լինի: Հետո մեր թաղում տենց մի հատ պաղվալ կար, կանչեցին մեզ, որ գնանք, արդեն ժամը տասնմեկն էր, գնացինք եղ պաղվալը, ժամը տասներկուսին գյուղապետի թեկնածուն ասեց՝ զանգեք են գյուղապետին ասեք տենանք ինչեն անում գյուղը, ասեց՝ արդեն ուզում ենք տեղահանվենք, ինչի դուք գյուղում եք: Մենք չգիտեինք, որ գյուղի մի մասը տարհանվել էին, ու եթե չզանգեինք գյուղապետին, կարողա մնայինք գյուղում, ու գային մի վնաս տային, տենց կամագով դուրս ենք եկել: Էկանք Դրմբուն, ժամը ութին

⁸ Բանասաց՝ Սիլվա Աղաջանյան, 16 տ., ծնվել է Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղում է, ներկայումս ապրում է Բյուրականում: Բանահավաք՝ Լուսինե Խաչատրյան, օգոստոս, 2024թ.:

տեղափոխվեցինք Ստեփանակերտ: Արդեն գյուղապետը մեքենաներ էր հատկացրել, որ տեղափոխվենք Երևան: Մեր գյուղապետը մինչև վերջին մարդը հանել էր Ստեփանակերտից, ճիշտա իրա ընտանիքը գնացել էր, բայց ինքը մեր հետ սպասել էր՝ մինչև վերջին մարդը դուրս գար: Սկզբում Աղավնաձորի պանսիոնատում էինք, մեր գյուղից մի հատ տղա կար, ինքն էր հովանավորում, հետո ստեղ իմ ընկերուհիներից մարդ կար, ասեցի, որ տուն ենք ման գալիս, գինը կապ չունի, քանի որ մենք էլ մեծ շունչ ենք, 2-3 սենյակ անհրաժեշտ ա: Բյուրականում իրա մաման հանդիպեց Հայկուհուն, տենց ասեց, որ ես տունը վարձով են տալիս, էկանք տեղափոխվեցինք ստեղ նոյոմբերի 22-ին:

